

УДК 274/278-756(477)«199/202»(045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/32.214516>

Іван КУНДЕРЕНКО,
orcid.org/0000-0002-6115-499X
магістр міжкультурних досліджень, магістрант,
викладач
Рівненської духовної семінарії та академії
(Рівне, Україна) ivan.kunderenko@gmail.com

ПРОТЕСТАНТСЬКІ ДУХОВНІ ЗАКЛАДИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

У статті здійснено ретроспективний огляд становлення вітчизняних духовних закладів вищої освіти, заснованих протестантськими конфесіями України. Простежується шлях від невизнаного існування до повноцінної участі в освітньому просторі. Виокремлюються напрацювання, які варто масштабувати на весь освітній простір України. Проаналізовано досягнення громадської організації «Євро-азійська акредитаційна асоціація» в аспекті виконання функцій, передбачених нереалізованим положенням статті 23 Закону України «Про вищу освіту» щодо незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти.

Здобуття та визнання духовної освіти в репресивні часи Радянського Союзу були неможливі.

Ситуація істотно змінилась зі здобуттям незалежності, коли багато християнських та інших конфесій відкрили свої заклади вищої освіти.

Духовні заклади пройшли шлях від підпільного існування до входження в освітній простір України.

З огляду на численність духовних закладів вищої освіти з'явилася потреба у вивченні досвіду останніх як невід'ємної частини освітнього простору України. При Міністерстві освіти України створена та працює Комісія з державного визнання документів про вищу духовну освіту, а тому освіта, здобута в духовних навчальних закладах до 1 серпня 2018 року, може бути визнана Міністерством освіти і науки України, і багато випускників скористались цим процесом, тому кількість випускників із визнаною духовною освітою швидко зростає. Окрім цього, в офіційному листі Міністерства освіти і науки України від 5 липня 2018 року № 1/9-421, адресованому керівникам усіх вищих навчальних закладів, є перелік 230 духовних навчальних закладів, з яких майже 44% можна кваліфікувати як протестантські. Також у переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, є категорія (04) «богослов'я» із відповідною спеціальністю (041) «богослов'я».

Проте системних досліджень повноцінного входження духовної освіти в освітній простір України проведено мало.

Ключові слова: духовні заклади вищої освіти, визнання духовної освіти, протестантські конфесії.

Ivan KUNDERENKO
orcid.org/0000-0002-6115-499X
MA in Inter-Cultural Studies,
Instructor
Rivne Theological Seminary and Academy
(Rivne, Ukraine) ivan.kunderenko@gmail.com

PROTESTANT “FAITH-BASED” HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AS INTEGRAL PART OF UKRAINIAN EDUCATIONAL SPHERE

The overall goal of the article is to familiarize a reader with the scale and success of faith-based education in Ukraine, along with introducing “Euro-Asian theological association” to the public. Protestants of Ukraine with no governmental funding were able to allocate resources to create a good number of faith-based higher education schools. Effective law of Ukraine on “Higher education” (specifically Article 23) has a clause about independent accreditation agencies on Quality of Education. That legislative notion has never been put to practice, yet Protestant Higher Education schools have created their own. Thus we also make attempts to identify ways to scale experience of the “Euro-Asian theological association” as Independent accreditation association that stands for higher education quality assurance and scale its achievements to implement unfulfilled article on independent agencies for higher education quality assurance of the Ukrainian legal system.

Theological training along with any faith-related activity was extremely limited during Communist times, so Protestants of Ukraine had to fight their way of developing higher-educational both externally and internally. Internal fight was against alleged anti-intellectualism and external fight was in learning how to build bridges between community of faith and the rest of society overcoming stereotypes from both parties. Believers did not trust the “world” that used to be oppressing remembering persecutions, and the secular society had to fight ungrounded epistemological hypotheses that scientific worldview had to be atheistic and irreligious by default. Neither of the mentioned battles are over yet.

In the official letter, issued by the Ministry of Education and Science of Ukraine on July 5, 2018, under № 1/9-421 addressed to the leaders of all higher education institutions, there is a list of 230 "faith-based" schools, with about 44% qualifying as Protestant. Education obtained in "faith-based" higher schools prior to 2018 could be recognized by the MES, and many graduates went through that process, thus there is a growing in number group of graduates with recognized by the government faith-based higher education. However, not too many scholars address that issue in their research.

In the list of the specialties that is being provided by the Cabinet of ministers for the higher education, there is a category of (04) "theology", with the corresponding specialty (041) "theology". Yet truly little (if any) comparative research has been made. Thus, there is a valid demand for critical research.

Any faith-based higher education received after Aug 1 of 2018, can't be recognized by the government, but faith-based higher education schools received a track to get recognition of the schools rather than individually recognizing diplomas. Some schools went that track and some schools have chosen to serve community of faith, providing education that could be compared to "in-house" training like big corporations do for their personnel.

Thus, article in this area has scientific novelty by default.

Key words: *faith-based educational institutions, recognition of theological training, protestants.*

Постановка проблеми. В Україні діють багато закладів вищої освіти, створених релігійними організаціями. Таких закладів налічується приблизно 230, більшість із яких належать протестантським конфесіям (залежно від визначення поняття «протестантизм»). Проте, попри масштабність, маловивченість цієї царини зумовлює актуальність дослідження.

Завдяки співпраці Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) із духовними закладами вищої освіти (далі – ЗВО) й організаціями, які представляють інтереси духовних ЗВО (наприклад, громадська організація «Євро-Азійська теологічна асоціація» (далі – ГО «ЄАТА»)) (ГО «ЄАТА»: вебсторінка), існує можливість визнання здобутої духовної освіти (РІСУ, 2016: вебсторінка; МОН, 2016: вебсторінка), а духовні заклади освіти можуть отримати ліцензію МОН та пройти акредитацію своїх освітніх програм. Варто також додати, що за історію діяльності цих закладів у незалежній Україні зросла кількість випускників, які здобули богословську освіту, чимало з яких пройшли процедуру визнання дипломів у МОН.

У переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, є галузь 04 «богослов'я» та передбачена спеціальність 041 «богослов'я» (Постанова КМУ, 2015). Отже, ми можемо говорити про одночасне існування в Україні двох систем: богословської освіти в духовних (конфесійних) закладах вищої освіти (де кількісно домінують протестанти) та світських закладів вищої освіти з викладанням зазначеної спеціальності. Тому нині актуально здійснювати порівняльні дослідження в аспекті особливостей забезпечення освітнього середовища світських та духовних ЗВО. Низький рівень вивченості зазначеного предметного поля та практичний брак порівняльних напрацювань зумовлюють актуальність подальших досліджень в цьому напрямі.

Релігійні організації, спершу протестантські конфесії, змогли з нуля започаткувати заклади вищої освіти, знайти та залучити необхідні ресурси, вибудувати освітні процеси та досягти відчутних результатів, до того ж усе це було зроблено без державного фінансування та врегулювання. Зокрема, була створена власна акредитаційна агенція, яка має досвід не лише формування стандартів освіти (які в 1990-х рр. імітували освітні стандарти Сполучених Штатів Америки (далі – США)), але також і швидкої акомодатії та реконструкції відповідно до болонських стандартів. Тому не викликає заперечень актуальність цих студій у царині здобутків духовної освіти, а також можливість масштабування кращого досвіду та здобутків духовної освіти на освітній простір сучасної України.

Аналіз досліджень. Окремі положення цього дослідження були представлені нами на Всеукраїнській науковій конференції молодих учених і науково-педагогічних працівників (м. Умань, 16 червня 2020 р.) (Кундеренко, 2020b: 165–167); питання недискримінаційного термінотворення проаналізовані в нашій статті в «Освітньому дискурсі» (Кундеренко, 2020a: 99).

Серед інших дослідників, які приділяють увагу проблематиці духовної освіти, можна назвати таких: Р. Соловій (перший в Україні, хто здобув науковий ступінь доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.14 «богослов'я») (РІСУ: вебсторінка), у сфері його наукових інтересів сучасне протестантське богослов'я, християнство постмодерну й емергентна церква; О. Панич, чинний експерт директорату вищої освіти при МОН, розглядає широкий спектр питань вищої освіти загалом (Панич, 2019: вебсторінка), а також має особистий досвід праці в закладі вищої освіти, який був створений кількома протестантськими деномінаціями (ДХУ: вебсторінка); М. Мокієнко, розглядає взаємодію однієї із численних

протестантських конфесій з українським суспільством (Мокієнко, 2018: 488); А. Денисенко, у своїй дисертаційній роботі аналізує один із сучасних богословських напрямів – теологію визволення (Денисенко, 2019: 223), та (з огляду на особливості дослідницького поля) у сферу його інтересів також потрапляє аналіз взаємодії вірян-протестантів з українським суспільством загалом; В. Синій (ректор першого із протестантських ЗВО, що отримав ліцензію МОН), приділяє увагу місійному покликанню богословської освіти (Синій, 2020: 78–92); О. Дятлик, у своїй кваліфікаційній роботі досліджує впровадження спеціальності «богослов'я» в освітній простір України (Дятлик, 2018: 117); Ю. Решетніков, вивчає стан сучасної духовної освіти в Україні (Решетніков, 2013); В. Хромець, в окремих статтях систематизує стан духовної освіти в Україні, а у своїй дисертаційній праці досліджує історію становлення духовної освіти в Україні (Хромець, 2018: 404); Ю. Чорноморець, окрім іншого, простежує питання конфесійного викладання богослов'я у світських ЗВО (Чорноморець, 2012: вебсторінка). На противагу йому Ю. Вестель застерігає проти викладання конфесійного богослов'я у світських ЗВО (Вестель, 2011: вебсторінка).

Зважаючи на невисокий рівень вивченості окресленої теми та з огляду на новизну процесів в освітньому середовищі України, наша студія є актуальною та покликана заповнити прогалини в дослідженні цієї теми.

Мета статті – здійснити ретроспективний огляд становлення духовних закладів вищої освіти, заснованих протестантськими конфесіями, від невизнаного існування (на момент здобуття Україною незалежності) до повноцінної участі в освітньому просторі України (у наш час), з подальшою можливістю масштабувати найкращі досягнення з досвіду цих закладів.

Виклад основного матеріалу.

Становлення протестантської духовної освіти в незалежній Україні

Унаслідок переслідувань атеїстичної влади Радянського Союзу всіх незгідних із комуністичною ідеологією в ті часи процес здобуття духовної (або богословської) освіти був надзвичайно ускладнений (Висоновець, 2015: вебсторінка). Ми можемо стверджувати, що всі наявні духовні заклади вищої освіти в тому вигляді, як ми знаємо їх зараз, є новими. У радянський період буття християнських, зокрема протестантських, конфесій провадилася неофіційна (а часом підпільна) несистематична діяльність релігійних громад із навчання вірян. Після здобуття Україною неза-

лежності в 1991 р. багато релігійних конфесій заснували свої заклади освіти (Дятлик, 2018: 117). Варто зауважити, що спершу ці освітні заклади були створені окремими конфесіями незалежно одна від одної заради задоволення власних потреб, проте іноді були спроби реалізації спільних проєктів між кількома конфесіями. Так, у 1991 р. розпочав свою діяльність Донецький біблійний коледж, який згодом був перейменований у Донецький християнський університет (ДХУ: вебсторінка). До створення цього навчального закладу долучилися декілька протестантських церковних об'єднань. На жаль, із 2014 р. приміщення навчального закладу, що розташоване в Донецьку, захоплено проросійськими бойовиками, тому навчальний заклад тимчасово не може здійснювати свою діяльність.

Звісно, можливостями, які з'явилися у християнських конфесій у період незалежності України, скористались не лише християни протестантського віровизнання, але й католики, православні та віряни інших релігій.

На початку 1990-х рр. попит у середовищі вірян-протестантів на духовне навчання був шалений. Вступний конкурс був декілька людей на місце, водночас форма навчання переважно була денною, а більшість духовних ЗВО очікувала від студентів проживання в кампусі. Проте практично одразу з моменту свого виникнення духовні заклади вищої освіти зіткнулись із внутрішнім опором, частково зумовленим явищем антиінтелектуалізму. На цьому наголошує С. Санніков (Санніков, 2020) – один із піонерів заснування духовних закладів вищої освіти в Україні.

Явище подолання антиінтелектуалізму у протестантському середовищі в незалежній Україні

Уважний аналіз нечисленної (з огляду на невивченість цієї теми) вітчизняної літератури щодо явища антиінтелектуалізму у протестантському середовищі демонструє значну розбіжність оцінок дослідників щодо природи та витоків антиінтелектуалізму, поширення цього явища тощо. Наприклад, Д. Бінцаровський наголошує на теологічних причинах (Бінцаровський, 2013: 212–228) дистанціювання окремих вітчизняних протестантів від активної участі в житті суспільства, що, зокрема, призводить до свідомого відкидання інтелектуального життя як прояву невірності, або світськості. Проте О. Висоновець (в історичному огляді) говорить про штучним чином створені умови, коли радянська влада не допускала вірян-протестантів до здобуття вищої освіти (Висоновець, 2015: вебсторінка). Ми вважаємо,

що існування цілих схем репресивних дій стосовно християн – вступників у виші та християн – здобувачів вищої освіти доводить, що серед християн-протестантів траплялись систематичні спроби здобуття вищої освіти, тому ми не можемо цілковито погодитись із припущеннями Д. Бінцаровського стосовно природи антиінтелектуалізму та його витоків, адже ми не поділяємо його тези, що відкидання інтелектуального життя є частиною протестантської totoжності окремих груп, які він досліджує. Водночас ми погоджуємось із його спостереженням щодо обережного або незбалансованого ставлення окремих протестантів України до взаємодії із суспільством, зокрема в інтелектуальному середовищі.

М. Черенков у 2013 р. констатував, що вітчизняні протестанти здійснили перехід від маргінальності до свідомої соціалізації в пострадянському та постхристиянському суспільстві (Черенков, 2008: 3–10), передбачили певні процеси, зокрема визнання духовної освіти.

Наприклад, у найчисленнішій протестантській конфесії України – Всеукраїнському союзу церков євангельських християн-баптистів – діє декілька духовних ЗВО. Таврійський християнський інститут (ТХІ: вебсторінка), зокрема, обрав шлях ліцензування в МОН, отже, став частиною освітнього простору України. Інші духовні ЗВО, засновані Союзом, не ухвалили остаточного рішення щодо ліцензування закладу освіти й акредитації освітніх програм. Серед декількох семінарій, що діють при Союзі, можна виокремити дві, які мають протилежний погляд щодо філософії своєї освітньої діяльності, – Українська баптистська теологічна семінарія (далі – УБТС) (УБТС: вебсторінка), яка обрала шлях практичної підготовки служителів, Київська богословська семінарія (далі – КБС) (КБС: вебсторінка), яка зосередилась на передачі класичного академічного богослов’я. УБТС вважає, що КБС надто схоластична, а КБС переконана, що УБТС має брак теоретичної підготовки. Опосередковано обидва заклади є частиною освітнього простору України, проте в разі винесення позитивного рішення щодо ліцензування закладу освіти й акредитації освітніх програм виклики, з якими вони стикнуться, будуть різними.

Ми погоджуємось із висновками О. Українця, що світовому, зокрема й українському, суспільству притаманний антиінтелектуалізм загалом (Українець, 2020: вебсторінка), а тому небезсторонне твердження про це явище, властиве лише протестантській спільноті, є необ’єктивним, отже, може мати ознаки стигматизації й упередженого маркування.

Ми схильні сприймати, що доведеним є лише факт історично зумовленого антагонізму між українськими протестантами та репресивним радянським устроєм, вияви цього явища в сучасному церковному середовищі як спадок від попередніх поколінь. Проте ми вважаємо, що неможливо реконструювати витoki явища українського протестантського антиінтелектуалізму, напрацювати інструмент розмежування загальносуспільного антиінтелектуалізму та власне протестантського.

Д. Бінцаровський обстоює думку, що маркер антиінтелектуалізму – богословські вірування, незміна вірності яким totoжна збереженню віри. Спробуємо спростувати це припущення. Нами було проведено анонімне опитування-анкетування пасторів зазначеного Союзу церков. Одне із запропонованих питань звучало так: Чи у Вашій церкві є люди з духовною освітою?

Таблиця 1

Варіанти відповіді:	Відповіді у %
Так, є декілька людей.	78,8
Так, є, але один чи двоє.	17,2
Ні, немає, проте хотілось би.	2,6
Ні, немає, і не знаю, чи треба.	1,3
Ні, немає і не треба.	0

Отже, у 96% церков ВСЦ ЄХБ є віряни з духовною освітою. Жоден із пасторів не виступив проти духовної освіти загалом, лише 1,3% виявили сумнів у необхідності кадрів із духовною освітою в їхніх громадах.

Досягнення громадської організації «Євро-Азійська теологічна асоціація»

Одним із головних досягнень ГО «ЄАТА» можна назвати те, що протестанти суттєво випередили час, створили відповідник передбаченого українським законодавством «незалежного агентства оцінювання якості освіти». Фактично одразу після заснування перших духовних ЗВО в 1990–1995 рр. постали питання створення освітніх стандартів, співпраці закладів і взаємного визнання освіти, тому між новоствореними духовними ЗВО в 1993 р. розпочались перші консультації із цих питань, була визнана необхідність створення незалежної акредитаційної асоціації. Ця міжденмінаційна організація стала частиною світової освітньої спільноти подібних організацій, нині в Україні представлена ГО «ЄАТА».

Наступним досягненням ГО «ЄАТА» варто назвати гнучкість у розробленні та швидкій адаптації вимог. Відзначимо, що до заснування ГО «ЄАТА» багато протестантських навчальних закладів прагнули копіювати закордонні освітні

стандарти (розрахунок кредитного навантаження й інші академічні стандарти із практики діяльності духовних навчальних закладів США), проте управлінську модель або адаптували під конфесійні вимоги, або наближали до культурно прийнятних в Україні форм (Санніков, 2020). Це було зумовлено тісними контактами на особистісному рівні серед членів протестантських спільнот із простором духовної освіти у США.

Зауважимо, що в освітньому просторі США більшість духовних закладів вищої освіти мають подвійну акредитацію освітніх програм: державну й незалежної богословської агенції. Проте в зазначеному наслідуванні «американських» стандартів більше зверталась увага на акредитацію незалежної богословської агенції, а сам факт, що такі богословські школи мають ще й практику визнання духовної освіти на державному рівні, не був визначальним (Санніков, 2020). Перші вимоги та стандарти духовної освіти, розроблені ГО «САТА», охоплювали денну форму навчання на освітньому рівні «бакалавр», а також мали орієнтиром стандарти якості освіти, притаманні США, лише пізніше фокус був переведений на стандарти Болонського процесу. Від моменту створення духовних закладів освіти в кожному з них окремо й у співпраці з ГО «САТА» мали бути створені та прописані власні стандарти вищої освіти, вимоги до бібліотеки, викладачів, інфраструктури, напрацьована термінологія, а також постали специфічні виклики та навіть утворилася власна освітня субкультура.

Іншим вагомим здобутком ГО «САТА» є демонстрація можливості та побудови самодостатньої освіти, яка існує без державного регулювання та фінансування. Якщо приватні вищі навчальні заклади в Україні від початку свого існування орієнтуються на «ринок освітніх послуг», світовий обсяг якого становить понад 4 трл дол. США (Cavanagh et al., 2013), вищі навчальні заклади державної власності змушені орієнтуватися на прибутковість та ринкову економіку. Заклади вищої освіти, створені протестантами України, не є джерелом прибутку (Перхай, 2020) і не залежать від державного фінансування, а здебільшого існують із метою задоволення конфесійних і міжконфесійних потреб.

Кількісні показники духовних ЗВО

За статистикою, лише 1% населення України позиціонують себе як «протестанти» (Центр Разумкова, 2020: вебсторінка), тому понад 100 духовних ЗВО лише серед протестантів (усі були створені в часи незалежності) насправді є показовим числом, яке демонструє досвід, що

потребує особливого вивчення. Загальна кількість духовних закладів вищої освіти, які діють в Україні для широкого загалу людей, може бути несподіваною. Для розуміння масштабності цього явища варто звернути увагу на лист МОН від 5 липня 2018 р., який адресований керівникам ЗВО (Лист МОН, 2018). Зазначений лист супроводжується переліком духовних закладів освіти, де згадуються 230 духовних вищих закладів освіти, серед них понад 100 протестантських закладів. Для порівняння: за інформацією Держстату, станом на 2018–2019 н. р. в Україні налічувалося 282 «світські» університети, академії та інститути (Горбань, 2020: вебсторінка).

Якісний рівень випускників протестантських ЗВО

Кількість випускників таких закладів освіти невинно зростає. Більшість із них займає активну соціальну позицію та є дієвими вірянами в своїх громадах. З моменту заснування цих закладів аж донедавна державою не визнавався факт завершення навчання у таких закладах як отримання освіти відповідного рівня. До того ж і саме навчання було побудоване заради задоволення внутрішніх потреб. Така дихотомія призвела до того, що протягом тривалого часу духовні навчальні заклади йшли своїм шляхом розвитку: формувалося власне бачення освіти, ресурси переважно залучалися завдяки волонтерству або благодійним внескам. Освітні процеси відповідали потребам спільноти віри і ресурсним можливостям. Водночас результати навчання, фаховий рівень випускника мали задовольняти очікування релігійних громад, студентів, викладачів, спонсорів навчання – тобто всіх «стейкхолдерів».

Варто зазначити, що визнання духовної освіти в МОН здійснює Комісія з державного визнання документів про вищу духовну освіту (МОН, 2016: весторінка). Окрім цього, випускники духовних ЗВО можуть продовжувати здобуття освіти на подальших освітніх рівнях (Лист МОН, 2018).

Можливості для духовних ЗВО та їхніх випускників

У цьому напрямі здійснюється різновекторна робота. Зокрема, серед досягнень ГО «САТА» участь в імплементації спеціальності «богослов'я» в українську національну систему освіти. ГО «САТА» сумісно з Національним педагогічним університетом імені М. П. Драгоманова запускають проєкт спільних освітніх програм за спеціальністю «богослов'я», а також відкривають інтегровану докторську програму з богослов'я.

У своїй кваліфікаційній роботі О. Дятлик зазначає, що до 2017 р. в Україні налічувалося менше

10 професорів богослов'я з акредитованими/визнаними докторськими ступенями з богослов'я. Усі вони отримали докторські ступені в західних навчальних закладах, дипломи деяких із них були визнані Міністерством освіти України тільки у грудні 2016 р. 28 квітня 2017 р. вперше в історії незалежної України відбувся успішний захист дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.14 «богослов'я» (Дятлик, 2018: 117).

Ситуація істотно змінилась у 2016 р., коли (у результаті ухвалення Закону України «Про вищу освіту» у редакції 2014 р.) при Міністерстві освіти України була створена Комісія з державного визнання документів про вищу духовну освіту (РІСУ, 2016: вебсторінка). До її складу увійшли представники Міністерства освіти і науки України, Громадської ради з питань співпраці із церквами та релігійними організаціями, представники релігійних громад, а також вищих навчальних закладів, що мають ліцензію на здійснення освітньої діяльності в галузі знань «богослов'я» (МОН, 2016: вебсторінка).

Отже, в Україні склались дві системи: богословська освіта в духовних (конфесійних) закладах вищої освіти (де кількісно домінують власне протестанти) та світські заклади вищої освіти та викладання зазначеної спеціальності (МОН, 2016: вебсторінка), оскільки, окрім спеціалізованих закладів духовної освіти, у переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, є галузь (04) «богослов'я» та передбачена спеціальність (041) «богослов'я» (Постанова КМУ, 2015).

На початку нашої статті ми згадували лист МОН у контексті чисельності духовних ЗВО, водночас провідною темою зазначеного листа є механізм вступу у ЗВО випускників духовних закладів. Випускники духовних ЗВО мають дві можливості: пройти процедуру визнання «духовної освіти» (здобута до 1 серпня 2018 р.) у профільному мініс-

терстві, або продовжувати навчання на наступному освітньому рівні за рішенням спеціалізованої вченої ради закладу освіти.

Після 1 серпня 2018 р. перед духовними ЗВО декілька можливих векторів розвитку: шлях ліцензування закладу вищої освіти й акредитації освітніх програм для цілковитої інтеграції в освітній простір України; свідоме рішення продовжувати задовольняти потреби суто спільноти віри та розвиватися своїм шляхом (МОН, 2016: вебсторінка).

Висновки. Від початку свого фактичного існування духовна освіта в Україні мала деякі відмінності від традиційної, або «світської», освіти. Остання мала пройти процес переосмислення та трансформації, а духовна освіта (якщо не брати до уваги її наявність у радянський час) мала практично з нуля сформувати своє розуміння духовної освіти загалом, з усіма її складниками.

Отже, протестантським конфесіям вдалось пройти процес становлення та розвитку освіти без державного втручання та фінансування. Також протестанти змогли сформувати власну акредитаційну агенцію, яка вже продемонструвала здатність адаптувати стандарти від «американських» до «болонських».

Незважаючи на постійні спроби маркування й іноді упереджене ставлення до духовної освіти з боку освітян, дуже тісний внутрішній релігійний зв'язок поставив духовну освіту в дуже вигідне становище, коли процеси, стандарти та результати якості освіти більше орієнтувались або на «потреби ринку», тобто конфесійні або міжконфесійні потреби, на «стейкхолдерів». Також духовна освіта брала до уваги найкращі практики інших країн (Дятлик, 2020).

Отже, з огляду на численність духовних ЗВО, на масштабність духовної освіти в Україні, на подолані проблеми, на затверджені механізми визнання духовної освіти, ми маємо сприймати духовні ЗВО як невід'ємну частину освітнього простору України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бінцаровський Д. Протестантизм без Реформації. *Філософська думка*. 2013. IV. С. 212–228.
2. В Україні відбулася перша габілітація докторської дисертації з богослов'я. *Релігійно-інформаційна служба України* : вебсайт. URL: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/theology/66834 (дата звернення: 28.07.2020).
3. Вестель Ю. Теологія як наука і предмет викладання: на шляху до концепції світської теологічної освіти в Україні. *Релігія в Україні* : вебсайт. URL: <https://www.religion.in.ua/main/daycomment/11403-teologiya-yak-nauka-i-predmet-vikladannya-na-shlyahu-do-konceptsiyi-svitiskoyi-teologichnoyi-osviti-v-ukrayini.html> (дата звернення: 28.07.2020).
4. Висоновець О. Репресивна політика радянської влади щодо дітей вірних Євангельської християн-баптистської церкви в УРСР (60–80-ті рр. XX ст.). *Релігія в Україні* : вебсайт. URL: <https://www.religion.in.ua/main/history/28710-represivna-politika-radyanskoyi-vladi-shhodo-ditej-vernix-yevangelskoyi-xristiyan-baptistskoyi-cerkvi-v-ursr-6080-ti-rr-xx-st.html> (дата звернення: 28.07.2020).
5. Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів : офіційний вебсайт. URL: <https://www.baptyst.com/> (дата звернення: 28.07.2020).

6. Горбань Ю. Чи дійсно в Україні забагато університетів і що з ними робити? *Укрінформ* : вебсайт URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2818883-ci-dijsno-v-ukraini-zabagato-universitetiv-i-so-z-nimi-roboti.html> (дата звернення: 28.07.2020).
7. Гордеев О. Историк Елена Панич о мифах, ненависти и христианстве. *Релігійно-інформаційна служба України* : вебсайт. URL: https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/54222 (дата звернення: 28.07.2020).
8. Денисенко А. Теологія визволення: критичний аналіз : дис. ... докт. філос. наук: 09.00.14. Київ, 2019. 223 с.
9. Дипломи духовних навчальних закладів України матимуть державне визнання. *Релігійно-інформаційна служба України* : вебсайт. URL: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/theology/64053 (дата звернення: 28.07.2020).
10. До уваги випускників і працівників вищих духовних навчальних закладів. *Міністерство освіти та науки України* : офіційний вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-povidomlennya-2016-10-26-do-uvasi-vipusknikiv-i-pracivnikiv-vishnix-duhovnix-navchalnix-zakladiv/> (дата звернення: 28.07.2020).
11. Донецький християнський університет : офіційний вебсайт. URL: <http://www.dcu.org.ua/> (дата звернення: 28.07.2020).
12. Дятлик О. Впровадження та інтеграція освітніх програм спеціальності «богослов'я» у систему вищої освіти України: управління інноваційним проектом : магістерська дипломна робота: 073. Київ, 2018. 117 с.
13. Дятлик Т. Опитувальна бесіда з Тарасом Дятликом, PhD, проведена Іваном Кундеренко / Особистий архів.
14. Євро-азійська акредитаційна асоціація : офіційний вебсайт. URL: <https://e-aaa.org> (дата звернення: 28.07.2020).
15. Київська Богословська семінарія : офіційний вебсайт. URL: <https://ktsonline.org/> (дата звернення: 28.07.2020).
16. Конфесійна та церковна належність громадян України (січень 2020 р., соціологія). 2020. *Разумков Центр* : вебсайт. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/konfesiina-ta-tserkovna-nalezhnist-gromadian-ukrainy-sichen-2020r> (дата звернення: 28.07.2020).
17. Кундеренко І. Духовна освіта у протестантських навчальних закладах України: до проблеми формулювання понять. *Освітній дискурс*. 2020. № 24 (6). С. 99–110. DOI: 10.33930/ed.2019.5007.24(6)-8.24(6)-7.
18. Кундеренко І. Духовні заклади вищої освіти як складова освітнього простору України. *Сільськогосподарські, біологічні, економічні, загальноосвітні та технічні науки* : збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції молодих учених і науково-педагогічних працівників. Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. С. 165–167.
19. Мокієнко М. П'ятидесятництво: особливості богословської та соціальної ідентифікації : дис. ... докт. філос. наук: 09.00.14. Київ, 2018. 488 с.
20. Панич О. Про оцінювання та забезпечення якості вищої освіти. 2019. *Osvita.ua* : вебсайт. URL: <https://osvita.ua/vnz/64944/> (дата звернення: 28.07.2020).
21. Перхай Річард. Опитувальна бесіда з Річардом Перхай, PhD, проведена Іваном Кундеренко / Особистий архів.
22. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : постанова КМУ від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/266-2015-%D0%BF> (дата звернення: 28.07.2020).
23. Решетніков Ю. Статус богословської освіти в Україні в контексті подальшої гармонізації державно-конфесійних відносин. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 1. С. 132–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arduo_2013_1_38 (дата звернення: 28.07.2020).
24. Санніков С. Опитувальна бесіда із Сергієм Санніковим, PhD, проведена Іваном Кундеренко / Особистий архів.
25. Синій В. Теорії про місійне покликання богословської освіти в пострадянському протестантизмі. *Освітній дискурс*. № 23. С. 78–92. DOI: 10.33930/ed.2019.5007.23(5)-7.
26. Таврійський християнський інститут, РО : офіційний вебсайт. URL: <https://tci.org.ua/> (дата звернення: 28.07.2020).
27. У МОН розпочала роботу Комісія з державного визнання документів про наукові ступені та вчені звання про вищу духовну освіту. *Міністерство освіти та науки України* : офіційний вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-povini-2016-09-08-zustrich-08-09-2016> (дата звернення: 28.07.2020).
28. Українець О. Антиінтелектуалізм як нова українська політика. *Курс. Новини Івано-Франківська* : вебсайт. URL: <https://kurs.if.ua/blog/antyintelektualizm-yak-nova-ukrayinska-polityka> (дата звернення: 28.07.2020).
29. Українська Баптистська теологічна семінарія : офіційний вебсайт. URL: <http://ubts.org.ua/> (дата звернення: 28.07.2020).
30. Хромець В. Богословська освіта як феномен релігійного та світського освітнього простору України : дис. ... докт. філос. наук. Київ. 404 с.
31. Черенков М. Соціокультурний вплив ідей реформації на соціально-богословську ідентифікацію українського євангельського протестантизму. *Мультиверсум. Філософський альманах* : збірник наукових праць. 2008. Вип. 67. С. 3–10. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/71779> (дата звернення: 28.07.2020).
32. Чорноморець Ю. Яке майбутнє теології в Україні? *Релігія в Україні*. : вебсайт. URL: https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/18395-yake-majbutnye-teologiyi-v-ukrayini.html (дата звернення: 28.07.2020).
33. Щодо надання роз'яснення : лист МОН України від 5 липня 2018 р. № 1/9–421. *Міністерство освіти та науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/list-mon-ukrayini-vid-05072018-19-421-shodo-nadannya-rozlyasnennya> (дата звернення: 28.07.2020).
34. *Cavanagh S. Global Education Market Tops \$4 Trillion, Analysis Shows. Edweek* : вебсайт. URL: https://marketbrief.edweek.org/marketplace-k-12/size_of_global_e-learning_market_44_trillion_analysis_says (дата звернення: 28.07.2020).

REFERENCES

1. Bintsarovskiy D. Protestantyzm bez Reformatsii [Protestantism without Reformation] *Philosophical thought*, IV (2013). pp. 212–228 [in Ukrainian].
2. V Ukraini vidbulasia persha habilitatsiia doktorskoi dysertatsii z bohoslovia [First doctoral habilitation in theology studies took place in Ukraine]. *Religious-informative service of Ukraine* : URL: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/theology/66834/ (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
3. Vestel Yu. Teolohiia yak nauka i predmet vykladannia: na shliakhu do kontseptsii svitskoi teolohichnoi osvity v Ukraini [Theology as science and an university class – on the way to a scholar concept of theological education in Ukraine]. *Religion in Ukraine*. URL: <https://www.religion.in.ua/main/daycomment/11403-teologiya-yak-nauka-i-predmet-vikladannya-nashlyaxu-do-koncepciyi-svitskoyi-teologichnoyi-osviti-v-ukrayini.html> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
4. Vysonovets O. Represyivna polityka radianskoi vlady shchodo ditei virnykh Yevanhelskoi khrystyian-baptystskoi tserkvy v URSR (60–80-ti rr. KhKh st.) [Repressive policy of the Soviet government concerning children raised in the families of Evangelical Christians-Baptists in Soviet Ukraine (1960–1980)]. *Religion in Ukraine*. URL: <https://www.religion.in.ua/main/history/28710-represivna-politika-radyanskoyi-vladi-shhodo-ditei-virnix-yevangelskoyi-xristyian-baptistskoyi-cerkvi-v-ursr-6080-ti-rr-xx-st.html> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
5. Vseukrainskyi soiuz tserkov yevanhelskykh khrystyian-baptystiv [All-Ukrainian Union of the churches of Evangelical Christians-Baptists]. *Official web-page*. URL: <https://www.baptyst.com/> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
6. Horban Yu. Chy diisno v Ukraini zabahato universytetiv i shcho z nymy robyty? [Are there too many Universities in Ukraine and what shall be done towards them?] *Ukrinform* : webpage. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2818883-ci-diisno-v-ukraini-zabagato-universitetiv-i-so-z-nimi-roboti.html> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
7. Hordeiev O. Ystoryk Elena Panych o myfakh, nenavysty y khrystyanstve. *Religious-informative service of Ukraine* : webpage. URL: https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/54222/ (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
8. Denysenko A. Dysertatsiia: Teolohiia vyzvolennia: krytychnyi analiz [Liberation theology: critical analysis]: PhD dissertation: 09.00.14 / Drahomanova National University – Kyiv, 2019. 223 pages [in Ukrainian].
9. Dyplomy dukhovnykh navchalnykh zakladiv Ukrainy matymut derzhavne vyznannia [Diplomas of theological educational institutions of Ukraine will have state recognition]. *Religious-informative service of Ukraine*. URL: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/theology/64053 (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
10. Do uvahy vypuskniv i pratsivnykiv vyshchykh dukhovnykh navchalnykh zakladiv [To the attention of graduates and employees of higher theological educational institutions]. *Official web-page “Ministry of Education and Science of Ukraine”*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-povidomlennya-2016-10-26-do-uvagi-vipuskniv-i-pracivnykiv-vishnix-duxovnix-navchalnix-zakladiv/> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
11. Donetskyy Khrystyianskyi Universytet [Donetsk Christian University] *Official webpage*. URL: <http://www.dcu.org.ua/> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
12. Diatlyk O. Vprovadzhennia ta intehratsiia osvitnikh prohram spetsialnosti “bohoslovia” v systemu vyshchoi osvity Ukrainy: upravlinnia innovatsiynym proektom : mahisterska dyploмна робота [MA thesis – Implementation and integration “theology” educational program into the system of higher education of Ukraine – managing innovative project] : 073 / National Academy of pedagogical science of Ukraine, State Higher Education Institution University of educational management Diatlyk Olha – Kyiv, 2018. – 117 pages [in Ukrainian].
13. Diatlyk Taras Opytuvalna besida z Tarasom Diatlykov, PhD, provedena Ivanom Kunderenko [Interview with Dr. Taras Diatlyk, conducted by Ivan Kunderenko]. *Personal archive* [in Ukrainian].
14. Ievro-aziiska akredytatsiina asotsiatsiia [Euro-Asian accreditation Association: official webpage]. *Official webpage*. URL: <https://e-aaa.org> (access date: 28.07.2020) [in Russian].
15. Kyivska Bohoslovska Seminariia [Kyiv Theological Seminary] *Official web-page*. URL: <https://ktsonline.org/> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
16. Konfesiina ta tserkovna nalezhnist hromadian Ukrainy [Confessional and religious affiliation of Ukrainian citizens] (January 2020, sociology) *Razumkov Sociological Centre*. – 2020. – Webpage. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/konfesiina-ta-tserkovna-nalezhnist-gromadian-ukrainy-sichen-2020r> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
17. Kunderenko I. Dukhovna osvita v protestantskykh navchalnykh zakladakh Ukrainy: do problemy formulivannia poniat [Concerning proper use of terminology in dealing with “faith-based educational institutions” of Ukraine created by the protestants]. *Educational discourse* – 2020. – № 24. pp. 99–110. Webpage. URL: doi: 10.33930/ed.2019.5007.24(6)-8.24(6)-7 (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
18. Kunderenko I. Dukhovni zaklady vyshchoi osvity yak skladova osvitnoho prostoru Ukrainy. [Faith-based educational institutions as a part of educational sphere of Ukraine]. *Agricultural, biological, economic, educational and technical sciences*. Collection of the Materials of the All-Ukrainian scientific conference of young scholars and scientific-educational workers – Uman: VPTs “Vizavi”, 2020. – pages 165–167 [in Ukrainian].
19. Mokiienko M. Dysertatsiia: Piatydesiatnytstvo: osoblyvosti bohoslovskoi ta sotsialnoi identyfikatsii [PhD thesis: Pentecostalism: features of theological and social identification] : PhD dissertation: 09.00.14 / Drahomanova National University – Kyiv, 2018. – 488 pages [in Ukrainian].
20. Panych O. Pro otsiniuvannia ta zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity [About screening and higher education quality assurance] [Electronic resource] *osvita.ua*. – 2019. – Webpage. URL: <https://osvita.ua/vnz/64944/> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].

21. Perkhai Richard. Interview with Dr. Richard Perkhai conducted by Ivan Kunderenko. *Personal archive* [in Ukrainian].
22. Postanova KМУ vid 29.04.2015 № 266 “Pro zatverdzhennia pereliku haluzei znan i spetsialnostei, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi osvity” [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 266 “On approval of the list of branches of knowledge and specialties in which higher education seekers are trained” of April 29, 2015] Verkhovna Rada Ukrainy. 2020. Webpage. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/266-2015-%D0%BF> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
23. Reshetnikov Yu. Ctatus bohoslovskoi osvity v Ukraini v konteksti podalshoi harmonizatsii derzhavno-konfesiinykh vidnosyn [Status of theological education in Ukraine in the context of further harmonization of state-confessional relations]. *Relevant issues of state-level administration*. 2013. № 1. Pp. 132–137. Webpage. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2013_1_38 (access date: 28.07.2020).
24. Sannikov Serhii. Interview with Dr. Serhii Sannikov conducted by Ivan Kunderenko]. *Personal archive* [in Ukrainian].
25. Synii V. Teorii pro misiine poklykannia bohoslovskoi osvity u postradianskomu protestantyzmi [Theories of the missionary vocation of theological education in post-soviet Protestantism]. *Educational discourse*. № 23. Pp. 78–92. Webpage. URL: doi: 10.33930/ed.2019.5007.23(5)-7 (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
26. Official web-page “RO Tavriiskyi khrystyianskyi Instytut” [Religious organization Tavriiskyi Christian Institute: official web-page]. веб-сайт. URL: <https://tci.org.ua/> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
27. U MON rozpochala robotu Komisiia z derzhavnoho vyznannia dokumentiv pro naukovy stupeni ta vcheni zвання pro vyshchu dukhovnu osvitu [The Commission for State Recognition of Documents on Scientific Degrees and Academic Titles on Higher Theological Education has started working at the Ministry of Education and Science] *Official web-page “Ministry of Education and Science”*. 2016. Webpage. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2016-09-08-zustrich-08-09-2016> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
28. Ukrainets O. Antyintelektualizm yak nova ukrainska polityka [Anti-intellectualism as a new Ukrainian policy] [Electronic resource]. *News of Ivano-Frankivsk “Course”*. Webpage. URL: <https://kurs.if.ua/blog/antyintelektualizm-yak-nova-ukrayinska-polityka/> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
29. Ukrainska Baptystska Teolohichna Seminariia [Ukrainian Baptist Theological Seminary]. *Official web-page* : URL: <http://ubts.org.ua/> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
30. Khromets V. Bohoslovska osvita yak fenomen relihiinoho ta svitskoho osvitnoho prostoru Ukrainy [PhD Thesis: Theological education as a phenomenon of religious and secular education in Ukraine] : PhD dissertation: 09.00.11 / Drahomanova National University – Kyiv – 404 pages [in Ukrainian]
31. Cherenkov M. Sotsiokulturnyi vplyv idei reformatsii na sotsialno- bohoslovsku identyfikatsiiu ukrainskoho yevanhelskoho protestantyzmu [Socio-cultural impact of Reformation’s idea on sociological and theological self-identification of Ukrainian Evangelical Protestantism]. *Multyversum. Philosophical almanac: collection of scientific articles*. № 67. – pp. 3–10. – Webpage. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/71779> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
32. Chornomorets Yu. Yake maibutnie teolohii v Ukraini? [What’s the future holds for theology in Ukraine?]. *Religion in Ukraine* : Webpage. URL: https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/18395-yake-majbutnye-teologiyi-v-ukrayini.html (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
33. Shchodo nadannia roziasnennia. Lyst MON Ukrainy vid 05.07.2018 № 1/9-421 [“On providing clarification”, letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Webpage. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/list-mon-ukrayini-vid-05072018-19-421-shodo-nadannya-roziasnennya> (access date: 28.07.2020) [in Ukrainian].
34. Cavanagh S. Global Education Market Tops \$4 Trillion, Analysis shows. *Edweek* : Webpage. URL: https://marketbrief.edweek.org/marketplace-k-12/size_of_global_e-learning_market_44_trillion_analysis_says (access date: 28.07.2020).